

III. A Kegyeleti Bizottság megalakulása és tevékenysége

néhai Sinkovics Ferenc

Az ember

AZ EMBER az egyetlen élőlény, amely tud sírni, amely eltemeti halottait és amely képes arra, hogy emlékezzen őseire. Az emlékezés mély emberi, civilizációs vívmány.

Az embert a halál egyedül vagy csoportban érheti - szerencsétlenségek, katasztrófák, esetleg háborúk alkalmával, amikor hősként vagy áldozatként veszítheti el életét. A különbség abban van, hogy az első esetben fegyverrel a kezében, az utóbbiban, pedig fegyvertelenül hal meg. Mindkét esetet konvenciók, törvények szabályozzák. Az utóbbinál alapelv, hogy amíg valakit nem állítanak bíróság elé és nem ítélik meg, addig törvényesen, addig ártatlan, ha viszont megölik - áldozat.

Sajnos, történelmünk folyamán minden népnek voltak áldozatai. Valamennyien átéreztek már ennek fájalmát. Ám a rájuk való emlékezés formája a politikai körülményektől és a környezet toleranciakészségétől (demokratikusságától) függ, ennél fogva az emlékezés lehet szabad, nyilvános és lehet titkolt. Az emlékezés gyakran kegyetlenül zsarnok tud lenni, a velünk született kényszerrel senki sem képes szabályozni.

A szabadkaiaknak is vannak áldozataik, a szabadkaiaknak is joguk van a nyilvános megemlékezésre és emlékművek felállítására, hiszen civilizált környezetben élnek. Eről tanúskodnak a város más-más részén felállított emlékművek és emléktáblák.

Tagadhatatlan, hogy az egykori Macskovics-féle téglagyár agyaggödrében is áldozatok nyugszanak, akikre évenként, halottak napján, nem csak a hozzátartozók emlékeznek, hanem azok is, akiknek eszükbe jutnak egykori polgártársaik. Ez az ő kétségbevonhatatlan joguk, függetlenül érzelmi hajtóerőiktől és elveiktől.

Der Mensch

DER MENSCH ist das einzige Lebewesen, das weinen kann, das seine Tote beerdigt und sich seiner Vorfahren gedenkt. Die Erinnerung und das Gedenken ist eine nur für die Menschen typische Eigenschaft.

Den Tod kann der Mensch allein oder in der Gruppe erleiden – wie bei einem Unglück, bei Katastrophen oder im Krieg. Der Mensch verliert sein Leben als Held oder als Opfer. Der Unterschied liegt darin, dass der Held mit der Waffe in der Hand stirbt und das Opfer unbewaffnet ums Leben kommt. Beide Fälle werden nach Konventionen und Gesetzen beurteilt. Nach dem Gesetz ist jemand so lange unschuldig bis er nicht vor Gericht gestellt und dort verurteilt wird, wenn jemand aber ermordet wird, ist derjenige – ein Opfer.

Leider gab es im Laufe der Geschichte bei allen Völkern Opfer und alle verspürten den Schmerz über ihre Angehörigen. Das Gedenken der Opfer hängt von den politischen Umständen und der Toleranz der Umgebung ab. Daraus folgt, dass das Gedenken frei und öffentlich oder verheimlicht gefeiert werden kann. Die Erinnerung an das Geschehene kann auch ein gnadenloser Tyrann sein, da der innere Gewissenszwang nicht kontrolliert werden kann.

Die Einwohner von Maria Theresiopel haben auch Opfer zu beklagen. Sie haben ein Recht auf das öffentliche Gedenken und auf das Errichten von Gedenkstätten, denn sie leben in einer zivilisierten Umgebung. Das bezeugen die in vielen Teilen der Stadt errichteten Denkmäler und die angebrachten Gedenktafeln.

Leider es ist auch nicht zu bestreiten, dass auf dem Gelände der ehemaligen Mácskovics-Ziegelfabrik Opfer liegen. Dieser Opfer wird jährlich gedacht und das tun nicht nur die Angehörigen, sondern auch jene Menschen, die sich an ihre ehemaligen Mitbürger erinnern und ihrer gedenken. Dies ist ihr unbestreitbares Recht, unabhängig von ihren Motiven und persönlichen Grundsätzen.

Čovijek

ČOVIJEK je jedino živo biće koje zna da plače, koje sahranjuje svoje mrtve i koje je sposobno da se sjeća na svoje pretke. Prisjećanje je duboko ljudska, civilizacijska tekovina.

Čovjeka smrt može zateći pojedinačno ili grupno, putem nesreća, katastrofa i ratova, kada se život gubi ili herojski ili kao žrtva. Razlika leži u tome, da se prvom primjeru gine sa oružjem u ruci, a u drugom goloruko. Oba primjera regulišu konvencije i zakoni. Pravilo jeste: dok se neko ne izvede pred sud i ne sudi mu se argumentirano, dotle je nevin, a ako je ubijen on postaje žrtva.

Na žalost, svi narodi svijeta, tokom svoje povjesti zabilježili su svoje žrtve, svatko zna što to znači. Međutim zavisno od političkih uvjeta i stepena tolerancije svoje okoline (demokratsnosti) svoje će prisjećanje svaka zajednica obaviti potajno ili slobodno, javno. Pamćenje je često puta veoma surova stvar, urođeni instinkt nitko ne može upravljati.

I Subotičani imaju svoje žrtve, i Subotičani imaju pravo na pamćenje, na komemoraciju, jer žive u civiliziranoj sredini. Uostalom, o tome svjedoče i obilježja i spomenici postavljeni u raznim dijelovima grada.

Nesumnjiva je činjenica da u bivšoj Mačkovičevoj ciglani leže žrtve, na koje se svake godine, na Dan mrtvih prisjećaju ne samo članovi obitelji nego i oni koji se prisjećaju na svoje sugrađane. To je njihovo neotuđivo pravo, bez obzira na njihove emotivne poluge i stavove.

Човек

ЧОВЕК је једино живо биће које зна да плаче, које сахрањује своје мртве и које је способно да се сећа на своје претке. Присећање је дубоко људска, цивилизацијска тековина.

Човека смрт може задесити појединачно или групно, путем несрећа, катастрофа и ратова, када живот губи или херојски или као жртва. Разлика је у томе, да се у првом случају гине с оружјем у руци, а у другом голорук. Оба случаја регулишу конвенције и закони. Првило је: док се неко не изведе пред суд и не суди му се аргументима, дотле је невин, а ако је убијен он постаје жртва.

На жалост, сви народи света, током своје историје имали су и забележили су своје жртве, свако зна шта то значи. Међутим, зависно од политичких прилика и степена толеранције своје околине (демократичности) своја ће присећања свака заједница обавити илегално или слободно, јавно. Памћење је често пута веома сурова ствар, урођени инстинкт не може нико контролисати.

И Суботичани имају своје жртве, и Суботичани имају право на памћење, а комеморацију, јер живе у цивилизованој средини. Уосталом, о томе сведоче и обележја и споеници постављени у разним деловима града.

Несумњива чињеница је да у бившој циглани Мачковић леже жртве на које се сваке године, на Дан мртвих присећају не само ближњи него и они који се присећају на своје сугађане. То је њихово неутуђиво прво, без обзира на њихове емотивне полуге и ставове.

néhai Szekeres László

Villanások az elmúlt évek megemlékezéseiből

Hosszú évtizedeken át csak suttogva mertek az emberek beszélni a Zentai úti temető mögött fekvő nagy agyaggödorről és az 1944 őszén ott történekről. Félelemmel, vegyes kíváncsisággal tárgyalták meg azt az esetet, amikor néhány középiskolás diák egy alkalommal, halottak napján, „meggondolatlanul” kiment a kivégzések színhelyére és elsőként elhelyezte a kegyelet virágait. Persze, nem minden következmény nélkül.

Hosszú évtizedek után, 1989 őszén kezdett óvatosan feloldódni a korábban gúzsba kötött politikai gondolkodás, és úgy látszott, hogy elérkezik végre az enyhülés. Egyes alternatív csoportok politikai tényezőkké váltak, és a vajdasági magyarság is elkezdett szerveződni. A szárnybontogató óvatosan indult, de lassan olyan területeket hódított meg, amelyek korábban érinthetetlenek voltak. Ilyen volt az 1944 őszén kivégzettek témája is. A jég 1990 őszén tört meg.

1990. november 1. péntek

Dr. Uzon Miklóssal megbeszéltük, hogy néhányan elmegyünk az egykori Macskovics-féle téglagyár agyaggödrébe, és megemlékezünk a 44-ben ott kivégzettekről. Akkor én voltam a VMDK szabadkai körzeti elnöke, és mint ilyenre rám hárult a feladat, hogy rövid beszédet mondjak. Összeállítottam mondanivalómat és azt zuhogó esőben olvastam fel mintegy tizenöt összetelefonált ember előtt. Az elázott papírt megszáritottam és megőriztem.

1991. november 2. szombat

Ekkor már kicsit többen voltunk.⁷⁸

1992. november 2. hétfő

Mind többen vagyunk!

⁷⁸ Sajnos az idő folyamán elkallódtak a képek és a régebbi kiadványokból tudtuk kimásolni, ezért egyes képek minősége hagy kívánni valót maga után. Akkor még nem voltak digitális kamerák. Megértésüket köszönjük!

Dudás Károly

Még mindig gyászolunk

Mi vajdasági magyarok, az emlékezésen és a kegyeletadáson túlmenően még mindig gyászolunk, hiszen a ránk kényszerített hallgatás és feledés mérhetetlenül hosszú negyvenkilenc éve alatt még csak meg sem gyászolhattuk tisztességgel szeretteinket. Tolvajként lopakodva tehetjük le csupán krizantémjainkat elhanyagolt temetőárok, birkalegelők, töltésoldalak, gazos parcellák, szemételepek mélyén rejtőző sírjaira, a lelkünkben gyászolhattuk csak meg őket. Ártatlanul kivégzett magyarjainkat. Mert ma már egyetlen tisztességes ember számára sem kétséges, hogy ártatlanul haltak meg, s kizárólag azért, mert magyarok voltak. És mert horvátok voltak.

Amikor a VMDK még 1990 tavaszán a Vajdasági meg a Szerbiai Tudományos és Művészeti Akadémiához fordult, indítványozva, hogy vizsgálják ki a második világháború idején végrehajtott atrocitásokat, köztük a magyarok és németek ellen 1944 őszén elkövetett bűntény körülményeit is, hónapok múlva körülbelül ezt a választ kapta: idővel majd sort kerítenek erre is. Azóta sem történt semmi. Negyvenkilenc év sem volt elegendő ahhoz, hogy rendezzük végre közös dolgainkat.

Hogy mit akarunk mi emlékező és gyászoló vajdasági magyarok?! Csak amit Matuska Márton is mond *A megtorlás napjai* című könyvében: Oda akarjuk „helyezni a mi halottainkat is a többi áldozat mellé, hogy az évfordulókon ők is megkapják a maguk koszorúját... Temessük el, számoljuk meg, írjuk be őket a halotti anyakönyvbe tisztességesen, és mondjuk meg róluk, hogy ők is áldozatok. S amikor megtörtént, akkor ne azt hirdessünk, hogy most ismét rajtunk a sor, hogy mindezt visszaadjuk kamatostul, mint szokás, hanem mondjuk, hogy ennek örökre vége.”

És ez az embertelen, kisebbségellenes hatalom ezt sem akarta, s nem akarja most sem, tisztelt gyászoló gyülekezet. A vajdasági magyarság mélységesen elítéli az újvidéki vérengzést, az ott ártatlanul kivégzetteket a saját halottjainak tekinti. Épen ezért értetlenül és megdöbbenéssel tapasztaljuk, hogy azok, akiknek ez a dolga volna, negyvenkilenc hosszú év után sem tartják szükségesnek 44 őszének egyetlen atrocitásairól szólni, az akkor történeteket a helyükre tenni. Hallgassunk róla és akkor meg sem történt ?!

És mi most mégis itt állunk ártatlanul kivégzett hozzátartozóink, elődeink, nemzetársaink porladó csontjai felett, a tömegsírok felett, koszorút helyezünk el és gyertyát gyújtunk az emlékükre frissen felállított kereszt és kopjafa tövében. Szabadka község önkormányzatának jóvoltából a 44-es parcellán hamarosan emlékpark létesül, amelynek emlékfalára felvéssük majd az ártatlanul kivégzettek névsorát. Engedjék

meg, hogy mindannyiunk nevében köszönetet mondjak Matija és Josip Perčićnek, akik a tulajdonukban levő parcellát önzetlenül átengedték erre a nemes célra.

Tisztelt emlékező és gyászoló gyülekezet! Amikor most virágcsokorral a kezünkben, a gyertyák emlékidéző lobogásában itt állunk sokat szenvedett őseink porladó csontjai felett, legalább gondolatban tegyünk egy szál virágot a besüppedt hantjára is – a kórógyiakéra, a szentlászlóiakéra, a herkócaiakéra – akikére már nem tesz, nem tehet senki virágot, mondjunk el értük is egy Miatyánkot. S mondjunk el egyet idegen tájakon, idegen eszmékért és célokért – téves csatatéren – elesett kiskatonáink és tartalékosaink lelki üdvéért is.

Nyugodjatok békében, szerencsétlen sorsú, sokat szenvedett drága halottaink. Köszöntsön majd rátok, s életben maradt hozzátartozóitokra, nagy bizonytalanságban és félelemben élő utódaitokra is az oly régóta várt feltámadás.

Szabadka, 1993

1993. november 2.
Most már áll a nagy kereszt és a kopjafa is

Az emlékpark létrehozásához fűződő események rövid áttekintése

néhai Szekeres László

Kezdetek

Már 1991 áprilisában a VMDK szabadkai körzeti szervezetének egyik elnökségi ülésén néhány jövőbeli feladatról volt szó (Petőfi-szobor, új szabadkai utcanevek, a szabadkai színház megmentése...), és felmerült az a gondolat, hogy össze kellene állítani azoknak az áldozatoknak a névsorát, akiket 1944 őszén a szabadkai község területén kivégeztek. Olyan döntés született, hogy ezt a feladatot a Történeti Bizottságra kell bízni.

A kérdést a megbízott szerv többször megvitatta, meg is kezdődött a munka, habár az érintettek többsége nem szívesen nyilatkozott ebben a valamikor tabunak számító ügyben. Szívós munka árán azonban mégis elkészült a lista. Tekintettel arra, hogy 1994 őszén lesz ötven esztendeje a szörnyű kegyetlenkedésnek, 1993. december 13-án a bizottság egy memorandummal fordult Szabadka polgármesteréhez, Kasza József úrhoz.

A beadvány szövege a következő:

„MEMORANDUM

Az 1944-es emlékpark, az 1944-es áldozatok évfordulója, illetve a világháború szabadkai áldozatai 50 éves évfordulójának 1995-beli megemlékezése ügyében. A szóban forgó tárgyak körüli szervezési és egyéb feladatok elvégzésére három bizottság létrehozását javasoljuk. A bizottságok elnöke a polgármester legyen, és valamennyi bizottságban a szervezéssel egy-egy felelős személyt, azaz az alelnököt kell megbízni. A bizottságok tagjai a magvát képeznék az illető szerveknek, amelyekbe további tagokat, szakértőket kell választani a speciális feladatok elvégzése céljából.

Az 1944-es emlékpark bizottságba a következő személyeket ajánljuk: elnöknek Kasza Józsefet, alelnöknek Szekeres Lászlót, tagjainak: dr. Uzon Miklóst, Dobó Géza mérnököt, Kollár Károlyt, dr. Bogner Istvánt és Ricz Pétert.

Az 1944 őszén ártatlanul kivégezettek szabadkai emlékparkjának kiépítését 1994 őszéig be kell fejezni, hogy méltó kommemoráció keretében emlékezessünk meg az áldozatokról.

Ennek a megemlékezésnek vajdasági jellegűnek kell lennie és egy ökumenikus egyházi szertartásnak kell kiegészítenie. Az elgondolás szerint Szabadkán legyen a központi (vajdasági) kommemoráció, a VMDK szervezésében pedig helyi jellegű megemlékezéseket tartanak Bajmokon, Bezdánban, Újvidéken, Moholon, Zentán, Adorjánon, Temerinben és más helyeken. Az emlékpark létrehozásának tervéről többféle elgondolás született és a bizottságnak valamennyit mérlegelni kell a végleges megoldás meghatározásakor. A 44-es parcellával kapcsolatos kérdések közül néhányat meg is említettünk. Például azt, hogy szükséges-e bekeríteni a kijelölt területet; az emlékfal, amely az áldozatok nevét tartalmazza, hol helyezkedjen el; milyen kertészeti munka elvégzése szükséges stb. Víz- és villanyvezetékre van szükség, padokat kell elhelyezni, emlékművet-szobrot kell felállítani, meg kell határozni a helyüket, végül, egy etikai kérdést is meg kell oldani, mégpedig azt, hogy a tömegsírokat meg kell-e bolygatni vagy sem? A szobor ügyében javasoljuk egy művészeti munkacsoport létrehozását. Javasoljuk továbbá egy irodalmi pályázat kiírását, valamint egy bírálóbizottság kinevezését.

A 44-es áldozatok 50 éves évfordulójára való felkészüléshez az alábbi összetételű bizottságot javasoljuk: elnök Kasza József; alelnök Kongó Tivadar; tagok: dr. Mészáros Sándor (Újvidék), Matuska Márton (Újvidék) és Juhász Lajos.

A világháború összes szabadkai áldozatának 50 éves megemlékezésére javasoljuk egy olyan bizottság kinevezését, amelyben részt vennének a városban élő nemzetek (magyar, horvát, szerb, zsidó) képviselői. Részünkről a következő egyéneket ajánljuk: elnöknek Kasza Józsefet, alelnöknek Sinkovics Ferencet, tagoknak pedig: dr. Hege-dűs Antalt és Dégi Emilt.

Tanácsos volna, ha mindhárom bizottság január közepéig munkához látna, mert tervezzük dr. Mészáros Sándor és Matuska Márton meghívását a Nyitott ajtó egyik januári rendezvényre, amelyen a 44-es áldozatokkal kapcsolatos eddigi kutatásokról tartanak majd beszámolót.

Felkérjük a polgármester urat, hogy a 44-es szabadkai kivégzésekkel kapcsolatban az Anyakönyvi Hivaltaltól szerezzen be olyan adatokat, amelyek a további kutatásokhoz elengedhetetlenül szükségesek. Véleményünk szerint ezek az adatok jó kiindulópontot jelentenének egy objektív tényfeltárás során, amelyet a következő év folyamán kötelezően el kell végezni. Egy ilyen jelentéssel hatékonyan járulhatnánk hozzá dr. Mészáros Sándor egész Vajdaságra kiterjedő tudományos munkájának sikeres befejezéséhez.

Tisztelettel a VMDK szabadkai Történeti Bizottságának elnöke, Ricz Péter (s.k.), a VMDK szabadkai Történeti Bizottságának alelnöke, dr. Uzon Miklós (s.k.)

Szabadka, 1993. december 13-án

A fenti memorandum alapján az idei év márciusában megtörténtek az előkészületek egy tényfeltáró, viktimológiai bizottság megalakítására, amely – sajnálattal kell megemlíteni – bizonyos adminisztratív nehézségek miatt a mai napig nem kezdhetette el nagyon fontos munkáját. Ami késik, az, reméljük, nem múlik.

A községi képviselőtestület 1994. június 30-án megtartott ülésén emlékbizottságot nevezett ki. Ennek elnöke Kasza József polgármester, alelnöke Szekeres László, tagjai: dr. Bogner István, Kollár Károly, Ricz Péter, dr. Uzon Miklós, Kudlik Gábor, valamint Dobó Géza mérnök, mint szakmai tanácsadó. A bizottság első ülésére augusztus 5-én került sor, amelyen több lényeges döntés született. Lássuk azonban sorjában!

A bizottság alelnöke az urbanisztikai terv mellett egy tervjavaslatot terjesztett elő, amely alapján meg lehetett kezdeni a munkát. Ebből a néhány alapvető elvet tartalmazó iratból idézünk:

„Szabadkának, a szabadkaiaknak az idei év folyamán két nagyon szomorú évfordulóról kell megemlékezniük: zsidó polgártársaink elhurcolásának, valamint más polgártársaink meghurcoltatásának és elpusztításának ötvenedik évfordulójáról. (...) Tekintettel arra, hogy ismét egy vajúdo korszaknak vagyunk a részei, a ma embere számára ne az újabb harag, a visszavágás, sőt – 50 év elteltével – ne a temrehívás hangulatát élesszük fel, sokkal inkább azt tudatosítsuk, hogy mekkora szüksége van mindannyiunknak a megbékélésre, a kölcsönös megbecsülésre (...). A november másodikán megtartandó megemlékezésnek méltónak kell lennie az áldozatok számára és civilizált mivoltunkhoz.

Minden mozzanatával a MEGBÉKÉLÉST kell szolgálnia, semmiképp sem kell megengedni, hogy politikai mellékszövegek legyenek. Nem tüntetést óhajtunk szervezni, hanem visszaemlékezést, amellyel kifejezésre juttatjuk, hogy egy művelt közösség csendesen és bensőségesen is képes fájdalmait kinyilvánítani! (...)”

A meghozott határozatok közül a lényegesebbek a következők voltak: a megemlékezés községi szintű legyen; a megemlékezést az eddigi hagyományokhoz híven, a vesztőhelyen rendezzük meg; más műsorok is kísérjék; a helyszínen emlékművet kell emelni; az emlékművön nem kell neveket feltüntetni; az eddigi névsort a Magyar Szóban, esetleges kiigazítások és pótlások érdekében, le kell közölni.

A következő, második értekezleten határozat született arról, hogy Kalmár Ferenc szobrászművészt bízunk meg egy szobor elkészítésével, november elsején ökumenikus istentiszteletet tartunk, a bizottság a Szabad Hét Nappal együtt irodalmi pályázatot ír ki, november másodikán délelőtt szakmai értekezletet tartunk történészek részvételével akik az 1944 őszén uralkodó helyzetről, illetve az akkori eseményekről számolnak majd be.

***1994 októbere, az emlékbizottság megtekinti a helyszínen a munkálatokat.
Itt már látható az elkészült emlékfal***

Mérete és hangneme miatt, sajnos, nem lehet megkerülni azt, hogy augusztusban és szeptemberben a kommemoráció körül – a szoboravatás ürügyén – egyoldalú, ám mégis zajos „csatározás” alakult ki, amelynek folyamán aláírt és aláíratlan cikkekben és közlemények útján, különféle érvekkel, történelmi tények elferdítésével, sőt uszító kijelentésekkel és fenyegetésekkel kíséreltek meg egyesek ellenséges hangulatot kelteni, amivel a magyarság megfélemlítését akarták elérni. Meg kell említeni azt is, hogy ugyanezek egymás után tartottak hivatalos kommemorációkat, és egy szobrot is felavattak ugyanolyan adminisztratív feltételekkel, amelyek alapján az áldozatok emlékére szánt szobor ellen hajsza indult. Egyes írásokban olyan megfogalmazásokat lehet találni, amelyeknek szerzője mintha elfelejtette volna, hogy mit tett közzé 1991-ben Đilasról szóló könyvében Vladimir Dedijer: „... mi moramo da se osvrnemo šta smo i mi radili na kraju rata. Jednom sam zajedno sa drugom Titom i Rankovićem računao kakva je bila osveta naše revolucije za nevino pobijene ljude, za popaljena sela. Mi smo poslednje godine rata, kao i prvih nekoliko meseci posle pobeđe streljali oko 150 hiljada ljudi.” (Vladimir Dedijer: Veliki buntovnik Milovan Đilas. Prosveta; Beograd, 1991. 64. old.)

A szervezőmunka időközben tovább folyt, függetlenül az emlékparkra és szoborra tett megalapozatlan kifogásoktól és a minden törvényes alapot nélkülöző ellenvetésektől. Ennek hála és sokak áldozatos munkájának meg támogatásának eredményeként válhatott valóra az idén ez a civilizációs, etikai és lelki alapokon nyugvó megemlékezés, amelynek most részesei lehetünk.

***Kalmár Ferenc szobrászművész (1928 – 2013).
A Vergődő madár alkotója
néhány nappal a szobor ellopása előtt hunyt el.
Isten nyugasztalja!***

Dr. Bogner István

Az emlékpark további fejlődése 1994-től

Az emlékhely mai képe lényegesen különbözik az 1994. november 2-án fennálló helyzettől. Akkorra elkészült a Kalmár Ferenc szobrászművész *Vergődő madár* elnevezésű szobra, mögötte az emlékfal (emléktáblák nélkül), a szobor jobb és bal oldalán egy-egy téglával körülvett virágágyással.

Az 1993-ban az agyaggödör közepében felállított keményfából készült hatalmas kereszt és kopjafa, még két kis kereszttel és egy kis kopjafával felkerült az emlékfal mögötti domb tetejére.

A nagy kereszt és a kopjafa megindul a mai helyére

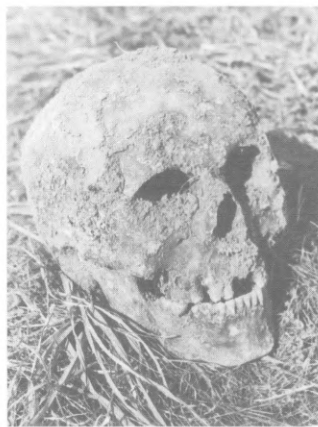
A nagy keresztet és a kopjafát saját hátunkon vittük fel, közben egy „véletlenül” arra járó nem magyarul beszélő ember, veszekedést igyekezett provokálni kifogásolva, hogy megzavarjuk a temető nyugalmát, azzal a megjegyzéssel kísérve, hogy „Nem mindegy, hogy hol van a kereszt?” – A megjegyzése pontosan így hangzott: „*Zar nije svejedno ...?*”. – Nos, nekünk nem volt mindegy és ma is ott áll fent a kereszt!⁷⁹ Az egész területet kerítéssel zárták körül és elültették az első növényeket, amelyek a rákövetkező évben már sejtették, hogy egy emlékhely díszítésére szolgálnak.

Mindezek után már joggal lehetett 1995. november 2-án kitenni a temetőben az irányjelző táblákat a „44-es PARCELLA” felirattal. Így került a köztudatba és vált

⁷⁹ Igaz egyszer a „szél kidöntötte” (cf. Rongálások.)

általánossá az emlékhely elnevezése. Szabadka Város Önkormányzata 1994 óta minden évben városi szinten megszervezi az ökumenikus megemlékezést az ártatlan áldozatokról.

A 44-es parcella gondozását a város önkormányzata a Városi Parkosítási Vállalatra bízta, amely vállalat bizony nem jeleskedett feladatának az ellátásában.

A kegyeletsértés felháborító!

Voltak olyan hónapok, amikor csak térdig, egyes helyeken derékig érő, gazban lehetett megközelíteni a *Vérgődő madarat*.

Az Emlékbizottság szóvá is tette ezt az önkormányzat illetékes szerveinél, aminek következtében minden év novemberére rendbe hozták az emlékhelyet. Voltak lelkes hozzátartozók, akik saját erőből próbálták a gyomok ellen küzdeni.⁸⁰ Lényeges változást hozott az emlékhely életében az, amikor 1998-ban a Szabadkai *Paganini* cserkészörs Oláh István vezetésével átvette az emlékhely gondozását. Odaadó, lelkiismeretes és szorgos munkájuknak meg is lett a látszata.

A cserkészeknek nem csak a gazzal kellett megbirkózniuk, hanem az állandó rongálásokkal is (cf. 5. fejezet).

Azóta már rendbe hozták a sérüléseket, de nyomai megmaradtak – legyen ez is **memento!**

Az Emlékbizottság tovább folytatta a munkát a tényfeltárás és az adatgyűjtés terén. Nagyon nehezen ment a munka, még mindig nem múlt el az emberekből a félelem (a fent említett rongálások bizonytalannal nem járulnak hozzá az annak az eloszlathoz), sokan nem voltak hajlandók nyilatkozni, mások csak a nevük elhallgatása mellett nyilatkoztak, illetve kérték nevük elhallgatását az adatok közzététele kapcsán. Voltak, akik megfenyegettek bennünket a „zaklatásért”, habár ez a Bizottság mindig is a megbékélés és a kegyelettel vezéreltetve munkálkodott.

Mindennek ellenére az adatgyűjtés tovább folyt. A Bizottság 1996-ban egy új érdemes taggal bővült dr. Hegedűs Antal történész személyében⁸¹. Viszont fájdalmas veszteség érte a Bizottságot, amikor Szekeres László régész 1997-ben végleg eltávozott közülünk. Nyugodt, de határozott magatartásával és következetességével nagyban hozzájárult a *Memento* első kiadásához, úgy is, mint szerkesztő úgy is, mint bizottsági tag. Köszönet odaadó munkájáért!

Az adatgyűjtés és a kitartó munka láthatóvá vált 1996. november 2-án, amikor az emlékfalra, közvetlen a *Vérgődő madár* mögött felkerült *In memoriam 1944 – 1945* felirattal egy márványtábla és attól balra további hat márványtábla 159 áldozatnak a

⁸⁰ Közéjük tartozott a Kegyeleti Bizottság egyik tagja is, az időközben 2011-ben elhunyt Kollár Károly is. Isten nyugasztalja!

⁸¹ Időközben sajnos 2010-ben ő is visszaadta lelkét teremtőjének. Isten nyugasztalja!

nevével, továbbá 14 ismeretlen honvéd és polgár, így állítottunk abban az évben 173 áldozatnak emléket.

Az elkövetkező 1997. évben került fel az emlékfalra a legtöbb tábla. A közepen lévő *In memoriam*-táblától jobbra további 16 tábla 496 áldozat nevével, továbbá még egy tábla az *In memoriam...*- tábla alatt a Veternikről menekülő bukovinai székelyek nevével, akiket Szabadkán végeztek ki.

Két év múlva, azaz 1999-ben ismét két táblával bővült az emlékfal, a bukovinai székelyek táblájától jobbra és balra egy-egy tábla további 65 áldozat nevével és ekkor már 777 név állt az emlékfalon.

2001-ben még két táblával bővül a szomorú névsor 69 áldozattal és így 846 áldozat neve hirdeti huszonhét márványtáblán az 1944-és megtorlások szomorú emlékét.

2002-ben újabb hat név került az emlékfalra. Az alsó sor harmadik. márványtáblájára vésték be neveiket. Így az akkori ismert adatok alapján az 852⁸² áldozat neve olvasható az emlékfalon.

⁸² Azóta 12 év telt el, újabb kutatások és bejelentések alapján ez a szám sajnos csak nő! Valószínűleg pontos számot nem tudunk sohasem megállapítani, de ha csak egy névvel is növekedett a fent említett táblákon lévő nevek száma, akkor az is sok!

Dr. Bogner István

Harangláb

Békéscsabán 1994-től nemzetközi fafaragó tábor működik, akkor (2002-ben) a tábor alkotói egy Szabadtéri Kárpát-medencei Kapumúzeum létrehozásán dolgoznak – ebben a táborban évente haranglábak és erdei imaházak is készültek.

Az említett alkotótábor munkájában már több alkalommal részt vett Bozsik Ferenc szabadkai fafaragó-szobrász is. Az a Bozsik Ferenc, aki 1974-ben elvégezte a szabadkai városháza tornyán lévő kovácsoltvasból készült díszítő elemeinek felújítását, majd 1995-ben Róbert fiával levágta a torony ormán éktelenkedő ötágú csillogot és visszahelyezte eredeti helyére a keresztet!

Az akkori (2002) békéscsabai tábori tartózkodásakor merült fel benne az a nemes gondolat, hogy az éppen befejezés előtti haranglábát elkészülte után Szabadkán a Zentai úti temetőben az 1944/45-ben kivégzett ártatlan áldozatok emlékére állítsák fel. „A nagy álom megvalósult.” – írja Bozsik Ferenc a Hét Nap 2002. október 30-án megjelent számában „A harangláb története” című írásában:

Harangláb

„A nemzetközi fafaragótábor résztvevői városunknak ajándékozták a tölgyfából készült impozáns haranglábát. Az ajándék átadásán jelen volt a város küldöttsége, a táborlakók és a művész tábor vezetősege.

Megragadom az alkalmat, hogy ezúton köszönetet mondjak fafaragó barátaimnak, Békés megye képviselő testületének, a Megyei Népművészeti Egyesületnek és a Kézműves Szakiskolának. Külön köszönet Pál Miklósné elnök asszonynak, s üzenem, egyetértek vallomásával: Köszönettel tartozom az életnek, hogy olyan közösségben dolgozhatom, ahol az emberek szeretettel segítik egymást. Részesem lehetek nemzeti kincsünk, a népi kézművesség hagyományainak [...].”

Ehhez a köszönethez csatlakozunk mi, Szabadkaiak is!

„Hol sírjaink domborulnak,
unokáink leborulnak,
s áldó imádság mellett
mondják el szent neveinket.”

Kölcsey Ferenc: *Himnusz*

Ajándékozási okmány

*A Békéscsabai Népművészeti Tábor
NEMZETKÖZI FAFARAGÓ CSOPORTJÁNAK
alkotói szeretettel készítették el és
adományozzák ezt a haranglábát
Szabadka városának emlékezésül.*

*Legyen ez a harangláb a népek
összetartásának jelképe, hirdesse idősnek
és fiatalnak egyaránt egymás – és mások tiszteletét.*

*Minden harangkondulás legyen emlékezésünk jele,
és tisztelgés az áldozatok emléke előtt.*

Békéscsaba, 2002. július 27.

Köszönet

A 2003-ban megjelent *Mementó* 3. kiadásában a 30. oldalon az akkori szerkesztők⁸³ az Emlékbizottság nevében megköszönték a magányszemélyeknek, az egyesületeknek, a szervezeteknek és intézményeknek a közreműködését és segítségét az adatgyűjtésben, a szervezési kérdésekben kifejtett munkájukért, valamint a megfelelő megemlékező rendezvényeken való részvételükkel és felszólalásukkal.

A *Mementó* (2003) szerkesztői mindezt jó szándékkal és hálás szívvel tették, de az érintettek közül sokan jelezték, hogy ők is mindezt jó szándékkal, fájó szívvel, de szent kötelességérzetből tették és nem igényelték nevük megemléését abban a szelvényben, hogy

„Hol sírjaink domborulnak,
unokáink leborulnak, ...”

Sajnos, azóta az ott említettek közül többüket a jó Isten magához hívott. Így hát bízunk a köszönet kifejezését és odaadó munkájuknak a megjutalmazását jó Istenre és mondjuk ki a régi magyar szólást:

ISTEN FIZESSE MEG NEKIK !

⁸³ Dr. Bogner István, és a 2011-ben Istenben megboldogult Sinkovics Ferenc

Megemlékezés, 1994